

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך כג, תשל"ב

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

“עברית בעברית”

בחנינת מהותה, מקורה ודרך התהוותה

(המשך)

ו. “עברית בעברית” נוסח אפשטיין

אפשטיין הגיע ארצה בשנת תרמ"ו. תחילה ישב בזכרון-יעקב וכעבור שנה עבר לראש-פינה ועסק בעבודת האדמה⁹⁹. ארבע שנים לאחר מכן עבר להוראה, ולמרות שלא הייתה לו כל הכשרה לכך, נתמנה כבר בשנת תרנ"א למנהל ולמורה בבית-ספר חדש, שהוקם אותה שנה בצפת. על ראשית עבודתו בהוראה כתב בעצמו שנים לאחר מכן: “מימי לא ביקרתי ביי"ס עממי ולא קראתי כלום על חינוך והוראה. תורת הנפש, תורת ההוראה, תורת החינוך ותולדותיו טרם נולדו בשבילי”¹⁰⁰. ברור לנו, שאפשטיין לא ידע על ניסיונות חלוצים להוראת עברית בעברית, שעשו מורים במקומות שונים בארץ, בייחוד בירושלים ובמושבות יהודה. הוא מסביר זאת בעובדה, ש”בין מושבות הגליל העליון – ראש-פינה וייסוד-המעלה – ובין היישוב העברי ביהודה לא היה קשר, לא חומרי ולא רוחני”¹⁰¹.

---

99. יצחק ספיבק (במאמר הנוכח בהערה 37) ז'.

100. יצחק אפשטיין, (במאמר הנוכח בהערה 42), עמ' 353.

101. שם, עמ' 352. מעיד על כך י' פרס (במאמר הנוכח בהערה

88, עמ' 520): “בימים ההם של יצירה בשדה החינוך הורגש ביותר חוסר כל קשר בין החברים למקצוע בארץ, שעבדו ברשויות שונות.”

יותר מכן, הוא לא ידע גם על ניסיונות הוראה שנעשו בגליל דוד שוב, שהיה מנהל ב"ס בראש-פינה בשנת תרמ"ו, ויסד – עם ד"ר בלידן – את ביה"ס בצפת, שאפשטיין הזמין לנהלו, טוען: "אני הייתי הראשון בגליל העליון, שהתחלתי הלימודים בביה"ס עפ"י שיטת 'עברית בעברית'¹⁰². לעומת זאת נאמנים עלינו דברי אפשטיין, שבבואו לביה"ס בצפת, לא ידע דבר וחצי דבר על תוכן הניסיונות החדשים להוראת עברית: "אמנם ביפו כבר היה ב"ס עברי כמוסד בר-קיימא¹⁰³. גם בזכרון הוחל להורות בעברית, אבל כאמור, הייתה צפת רחוקה ת"ק פרסה מן היישובים האלה, ואני רחוק ומרוחק מעולם המורים, כל ספר לימוד בעברית טרם יהיה בארץ, ועל כל פנים לא הודמן לידי¹⁰⁴. את בעיות ההוראה שלו פתר אפשטיין בכוחות עצמו. על כן, גם אם פתרונותיו אינם ראשוניים מבחינה אובייקטיבית, הרי הם מקוריים מבחינה סובייקטיבית, שכן הוא לא שאלם מאחרים, אלא כדברי המשורר "חצבם מלבבו".

נקודת-מוצא לשיקול הדעת המתודי של אפשטיין הייתה

---

102. דוד מ' שוב, "ראשיתו של בית הספר בגליל העליון", ספר היובל של הסתדרות המורים, ירושלים תרפ"ט, עמ' 157.
 103. על בית-הספר זה ועל תכנית הלימודים בכל כיתותיו כתב מאיר אנג'ל סקירה מקיפה ב"המליץ" 1896 (גילונות 111, 115, 121, 123): "השקפה על פעולות בית הספר לנערים ביפו". המחבר מסביר את היתרונות של השיטה "עברית בעברית" ומביא הוכחות ניסיוניות ליעילותה מבית-הספר ביפו.
 104. במאמר הנזכר לעיל בהערה 42, עמ' 353.

הנחתו, המבוססת על הרגשה ועל ניסיונו בשיעורים פרטיים בחוץ-לארץ, כי "ללמד" פירושו "לממש את הלימוד"¹⁰⁵. ובפרט מימוש על ידי חוש הראייה: "לא רק על ערפה של התנועה בשביל להקנות ידיעות לא ידעתי כלום, אלא אפילו על החושים לא היה לי מושג ברור. כל החושניות שלי הצטמצמה בראייה, העין השתררה על הפול"¹⁰⁶. הוסף לכך את הצורך בהסבר, ותובן ראשית דרכו בהוראה, שהתבססה על "העין וההסבר הנכון"¹⁰⁷.

אפשריין האמין, כי לשון ההוראה חייבת להיות העברית, אלא שלא ידע כיצד לעשות זאת, אף לא מצא ספרים מקצועיים להנחותו בפתרון הבעיה, שנראתה לו כמשימתו הקשה ביותר: "ואם מחוסר כל הכשרה למלאכתי ומהיעדר ספרים היה עליי להמציא הפול בבחינת רובינון לאי הצפתי לתרבות, הרי הוכפל עליי תפקיד זה גם מצד הלשון"¹⁰⁸. אפשריין חתר למציאת מתודיקה להוראת עברית ללא תיווך של תרגום, בלי לדעת על מגמה כזאת במתודיקה להוראת לשונות מודרניות ובניסיונות לפתח שיטה דומה גם להוראת העברית. לאחר שנים, כשבא להעריך את פעולתו הראשונה בהוראה, הטעים את מקוריות גישתו: "עצם מקוריותי התגלה בהוראת הלשון. בעיה נשגבה עמדה לגנדי, ואני לא הרגשתי בהופיעה ובהיפתרה: כיצד מלמדים שפה זרה בלי להסתייע בלשון התלמיד? כל ספר לדוגמה לא היה לפניי, על מציאות 'שיטה ישירה' לא ידעתי כלום"¹⁰⁹.

.108 שם.

.107 שם.

.106 שם.

.105 ש.ז.

.109 שם, עמ' 355.

כיצד הגיע אפשטיין להצעת שיטה ישירה ללא תרגום?
בודאי מתוך אינטואיציה של מורה מחונן, אך גם מתוך
יחסו השלילי לתרגום בתנאי-הפיתה: "אילו הפצתי להשתמש
בתרגום, כי אז היה עליי לתרגם בעברית וביוונית, אבל
רעיון זה לא עלה בדעתי כלל. ערבוב השפות עורר בי פעין
רגש כיעור, תיעבתי פלאיים"¹¹⁰. אף לא ראה בתרגום אמצעי
יעיל להוראה, שכן בדרך זו רק מחליפים מלה במלה,
אך לא מבארים את המלה. על פן סבר, שעדיף מן התרגום
המילולי – התרגום החושני¹¹¹, וכך נהג בהיותו מורה פרטי
בגולה.

נטייתו של אפשטיין לבסס את ההוראה על המחשה הביאה
אותו לנהוג עפ"י עיקרון דידאקטי יסודי: "את השפה הזרה ללמד
מתוך הסתכלות בסביבה הטבעית, באופן שבמידה ידועה ישג
הלומד לא רק מלים ואמרים, אלא גם רשמים חדשים ומושגים
מחודשים ומבוררים"¹¹². כך התחיל מן הסביבה הפיסית
הקרובה של התלמידים¹¹³. דרך זו הייתה ריאקציה למילוליות

---

110. שם. באותה תקופה הייתה זו גישה אינטואיטיבית. רק כעבור
עשר שנים, כאשר הציע אפשטיין את שיטת "עברית בעברית" שלו
(הערה 54), הגיע למסקנה, ש"הלשונות המעורבות פוגמות זו בזו".
ורק כעבור 24 שנים טיפל בבעיה במחקרו "המחשבה וריבוי
הלשונות" (שם).

111. שם, עמ' 356.

112. עיקרון זה היה אצלו בבחינת הרגשה ונטייה יותר מאשר
ניסוח מודע, כפי שהעיד בעצמו: "כל אלה שהתקיימו יותר בהרגשה
מאשר בשפיטה" (שם).

113. "התחלתי למן השיעור הראשון להסית על הבית, על

הרבה ששלטה או בהוראה – לא רק ב"חדר" היהודי, אלא גם בבני"ס של אומות העולם, לפחות באותם מוסדות, שהפיר אפשטיין בהיותו מורה פרטי לתלמידיהם. כבר אז עמד על כך, שהתלמידים משננים מלים במקום ללמוד מושגים, וגם בלימוד המלים לא תמיד הבינו את המשמעות, אם כי היו מסוגלים לחזור על המלים ועל פירושיהן, ואפילו ידעו להשתמש במלים אלה במספר הקשרים מצומצם, שהוצגו בהם מלים אלה בפיתה¹¹⁴. התנגדותו של אפשטיין למילוליות ודרישתו להתגבר על ליקוי לימודי זה ע"י יצירת קשר בלתי-אמצעי בין הלומד לסביבתו על אשר בה ועל המתרחש בה הביאו אותו ליצירת שיטה להוראת העברית, הקשורה

מכשירי הלימוד, על גוף האדם, על המזון, על הצמח והחי וכו' (שם).

114. דוגמה מעניינת לכך מביא צבי שרפשטיין, המספר על ביקורו של יצחק אפשטיין בכיתתו: "הוא הקשיב לשיעורי, שיעור בסיפורי התורה. הילדים הרצו את תוכן הפרק בעברית, ידעו פירוש המלים החדשות וענו על כל השאלות בידיעה ובדייקנות. ידיעת התלמידים הניחה את דעתו... אני שואל: מהו קדם ומהו ים? והתלמידים עונים: הצד בו יצא השמש בבוקר הוא מזרח או קדם, והצד בו יבוא השמש לעת ערב הוא מערב או ים. שומע אני ולבי רחב. אפשטיין לא התפעל. הוא פנה אל התלמידים וביקש מהם דבר קטן: להצביע בתוך החדר, איזהו צד מזרח ואיזהו מערב וכן צפון ודרום. ומה גדולה המבוכה! הילדים עליו-התשובות המילוליות ישבו תוהים. עירובו של החינוך והלימוד המילולי הבהיק פתאום, לפניי והבהילני" (גדולי החינוך בעמנו, לעיל הערה 97, עמ' 153).

לעולם הפיסי, לטבע. כלומר: בהצעת השיטה "עברית בעברית" מודגשת אצלן הבחינה הדידאקטית הרבה יותר מאשר המטרה הלאומית, החייאת הדיבור העברי, שהייתה מטרתן העיקרית של גרזובסקי בהצעת שיטת "עברית בעברית" בנוסח שלו. אפשריין גיבש את שיטתו בפיתה, והדבר ניכר בעקרונותיה. מתוך שנתנסה בהוראת הלשון והבין את התלמיד, את צרכיו, קשריו והתעניינותו של התלמיד, הציג עקרונות דידאקטיים יסודיים כמו: הפעלת הלומדים בתהליך ההוראה; הפעלת החושים, בייחוד ראייה ומישוש במקום הבנה וזיכרון¹¹⁵; ייעול ההסתכלות ע"י הצגת גירויים חזקים ומגוונים – ע"י הכונת הסתכלות הלומדים בטבע, ובעיקר ע"י תכנון ההסתכלות בתוך הכיתה¹¹⁶. את הוראת הלשון הציג לבסס על התעניינות התלמידים¹¹⁷, על כן קבע את סדר נושאי הלימוד מתוך התחשבות בסביבת הילדים הן מבחינת המקום – עיר, כפר – והן מבחינת הזמן: עונות השנה. כן הציג לקצר את יחידות

---

115. "השיטה הטבעית באה להורות את כל ענפי הדעת כמעט בעזרתם של כל חושי הילדים, ובייחוד של חוש הראות והמישוש ואינה מסתמכת על בינתם וזיכרונם בלבד" (לעיל הערה 93, עמ' 3).

116. "היום הראית סכין מצויה, מחר תראה סכין גדולה מאוד. מחרתיים תביא סכין קטנה מאוד. אחר תראה סכין בעלת להבים הרבה, ופתאום תוציא משולחנך סכין בעלת ניצב משונה מאוד" (לעיל הערה 54, עמ' 32).

117. "זכור תזכור", כי אחרי כל ההנחות והקולות, שנעשה לילדים בשיטה הטבעית עוד הלימוד קשה עליהם והחוצץ עודנו מעניין אותם על הרוב יותר מבית-הספר" (שם, עמ' 31).

הלימוד הראשונות ולחזור על כל יחידה ברוח-זמן מסוים באותו יום¹¹⁸. את התרגול הרב, שמחייב לימוד הלשון, דרש לג'ון¹¹⁹, ולשם כך אף הציע להסתייע במשחקים ובשירים, האהובים על הילדים.

אמנם עקרונות אלה היו ידועים בזמנו, אלא שכאמור, לא למדם אפשטיין מאחרים. והעיקר שהוא צירפם לשיטת הוראה יעילה יותר משיטות הוראה אחרות, שהוצעו בזמנו. תרומת אפשטיין היא יותר מאשר שיפור דידיאקטי. יש בשיטתו עיקרון יסודי, המייחד אותה לטובה: היא לא התייחסה ללשון רק כאל אמצעי תקשורת דוגמת שיטת ברליץ, המתאימה למבוגרים, שמטרתם להשיג פושר דיבור בלשון הזרה לצרכים מעשיים¹²⁰. לגביו הוראת הלשון היא הוראה מחנכת, וזאת לא רק מבחינה פורמאלית, ע"י הבהרת המושגים, כפי שדרש, אלא גם מבחינה מאטריאלית, ע"י בחירת תוכן לימודי מתאים מן התרבות העברית והפללית. לפיכך אין להתפלל על

---

118. השיעורים הראשונים לא יעלו על 20 דקות. ועל כל שיעור כזה, שיינתן לפני הצהריים, הציע לחזור אח"צ (שם, עמ' 33).

119. "הילד כאיש, ועוד הרבה יותר ממנו, אהוב יאהב חידוש. וכאשר לא נוכל לחדש תמיד, עלינו להשתדל לתת לו ככל אשר תמצא ידנו שינוי תחת חידוש ולשמור בלימוד השפה את המשפט: חדש מעט ושנות הרבה" (שם, עמ' 28).

120. המטרה העיקרית הייתה להרבות במלים, ע"כ לא הקפידו כל כך על התוכן. לכן, אם לא הייתה ללומד מוטיבציה חזקה ללימוד הלשון, היה מוצא לימוד זה חסר-עניין.

ששיעוריו תוארו כ"מלאי תוכן, וחדוה הייתה מפכה בהם"¹²¹.
כך גם לא יקשה להבין את השפעתו העצומה על מורי
העברית. את הרושם הרב, שעשה ספרו "עברית בעברית",
תיאר יחיאל הלפרין, מאבות החינוך העברי, פלהלן: "הייתה
לה לחוברת זו השפעה מיוחדת במינה. לא אגזים, אם אומר
השפעה היסטורית בתולדות החינוך העברי... זכורני, צעיר
מאוד הייתי בימים ההם, ונכנסתי לעבודת ההוראה במקרה
ובאופן ארעי. תסיסת הנעורים עדיין לא שקטה בי, ואני
עוד מחפש את דרכי בחיים ואת המקצוע אשר אבחר בו.
קראתי את החוברת 'עברית בעברית', ובייחוד את ההקדמה
הנלבבה אשר לחוברת - וגורל חיי הוטל"¹²².

הנוסח של אפשטיין לשיטת "עברית בעברית" כולו מקורי
הוא. אמנם אפשטיין מכנה את שיטתו בשם "שיטה טבעית",
זה השם הפללי, שהיה מקובל בתקופתו כאחד השמות לשיטה
החדשה בהוראת לשונות. אולם בדיקת המשמעים, שאפשטיין
מייחס לשם זה, מוכיחה, כי הוא מקורי אף בפירוש הפנימי
"טבעית". עד שאפשר לומר, כי לא הרי "שיטה טבעית" של
אפשטיין כהרי "שיטה טבעית" של זולתו בארץ ובחול.

אפשטיין מרחיב את היקפו של המושג "שיטה טבעית",
וכולל בו מספר משמעים רב יותר ממה שיוחס לו במתודיקה
הפללית. כל אחד ממשמעים אלה מייחד את השיטה החדשה
משיטות ההוראה המסורתיות, וכולם יחד מייחדים את שיטת

---

121. יחיאל הלפרין, "המורה", ספר היובל של הסתדרות המורים

ירושלים תרפ"ט, עמ' 195.

122. שם.

אפשטיין משיטות הוראה הקרויות "שיטה טבעית" או "עברית בעברית".

המשמע המרכזי של המושג "שיטה טבעית" נתפרש במתודיקה של הוראת לשונות, והוראת עברית בכללה, כמתייחס לדרך, שהילד לומד בה את לשון אמו. תהליך זה, המכוון בעיקר בידי האם, נחשב במתודיקה של הוראת לשונות לדרך לימוד טבעית. וכאמור לעיל, גם "שיטת הרפורמה מיסודו של ויאטור וגם שיטת גואין פורשו, אף הונהגו במקומות רבים, כזהים לשיטת-האם, באופן שהכינויים "שיטה טבעית" ו"שיטת-האם" נחשבו לנרדפים. כזה הוא גם השימוש בכינויים אלה אצל גרזובסקי¹²³, ילין²⁴ ואפשטיין¹²⁵. אולם זה האחרון קיבל מהשואה זו רק את תהליך ההקניה, ולא את המקריות של בחירת חומר הלימוד עפ"י ההזדמנויות שבהוראה. להפך, אפשטיין דרש לכון את ההוראה ע"י דירוג מתאים של חומר הלימוד¹²⁶. דירוג כזה הוא מכנה דירוג טבעי¹²⁷, והוא מבחין

---

123. "באירופה משתמשים בלימוד השפות הזרות אך בשיטת האם, או כאשר יקראה, השיטה הטבעית" (לעיל הערה 33), ה'.
124. "בדרך הלימוד הטבעי, לאמור בלימוד הילד את שפת אמו" (ספרו הנזכר בהערה 53 לעיל).

125. "בלימוד השפות הזרות חייבת גם השיטה הטבעית ללכת בדרכי הטבע, זאת אומרת: ללמד את ראשית השפה על פי הדרך שלומד אותה ילד מפי אמו" (הערה 42 לעיל, עמ' 3).

126 שם, עמ' 4.

127. אמנם כל דירוג הוא סידור מכוון, ומבחינה זאת אי אפשר שיהיה טבעי. את הכינוי "טבעי" יש להסביר כמיוחס לאופי הדירוג, ולא לפעילות זו עצמה.

בו שני שלבים: דירוג בתוך השיעור ודירוג בין השיעורים: חומר הלימוד בכל שיעור צריך להיות חבר משפטים קשורים זה בזה בשיטה הטבעית, זאת אומרת: המורה מצווה לערוך את הפעולות שעושה לפני תלמידיו, ואת העצמים שמראה אותם, באופן כי יהיה ביניהם קשר ויחס טבעי¹²⁸. ואשר לקשר שבין השיעורים – דורש אפשרות: "הסדר טבעי בהשתלשלות השיעורים דורש ללמד תחילה את העצמים היותר קרובים לילד"¹²⁹. קרבה זו היא גם חיצונית (פיסית) וגם פנימית (כושר, התענינות) כלומר: יש להתאים את חומר הלימוד לכושרם ולהתענינותם של הילדים. אף קנה-מידה זה לבחירת חומר הלימוד כלול במושג "טבעי", היינו לפי טבעו של הילד: "אל נראה לו יותר משעיניו יכולות לראות. נשים לנו למשפט לבלתי העמיס על האוזניים יותר משקיבלו העיניים, לבוא תמיד אל שער השמע דרך אברי הראות והמישוש, או דרך אברי יתר החושים במקום שאין העין והיד שולטות"¹³⁰. מסקנה דידיאקטית זו קשורה למשמעות גוספת, שאפשרי מייחס למושג "טבעי", משמעות הקשורה בריאקציה נגד המילוליות הקיצונית בהוראה, שדחקה את ההסתכלות הבלתי-אמצעית בעולם הסובב את הלומדים, קרי: הטבע¹³¹. אפשרי,

128. הערה 42 לעיל, עמ' 6. 129. שם. 130. שם.

131. "בעוד חלב אמנו על שפתינו, יטילנו לימודינו אל עולם שכולו עיון ומחשבה, הפשטה ואצילות... כשרונותינו נוטים הרבה יותר למדעים מופשטים, כי בדרך ההפשטה נתחכנו. בהיותנו בני ארבע שנים, או גם פחות מזה, כבר נכנסנו לבית-הספר" (הערה 32 לעיל, עמ' 10).

שנלחם בלימוד מופשט כזה, דרש להקדים ללימוד מן הספר לימוד מן הטבע ולעשות זאת בטבע, ולפיכך יעץ למורה העברית: "קרא לפניהם מדי יום ביומו שורות אחדות בלבד מספר התולדה הגדול, החי. למה לך ספר הנייר הקטן, המת? למה לך להיסגר במעון צר, אפל וקר, פשיש לאל ידיך לשבת בבית רם, מרווח, מאיר וחם, מלא חיים ותנועה? מה רב הרושם, אשר ישאירו המושגים שמים, שמש, ארץ בנפש הילד הרך, בעמדו תחת הכיפה הנישאה ובהתבוננו אליה ואל זוהר המאור הגדול! ומה דל, מה מסכן, לעומת התרגום הטבעי הזה תרגום המושגים האלה לשפת הילד בקראו אותם מעל הספר!"¹³².

מבחינה דידיאקטית מייחס אפשטיין לשיטה טבעית משמעות גוספת, החורגת מן המגמה של ראשית הרפורמה בהוראת לשונות מיסודם של גואין וויאָטור. הללו, בייחוד גואין, עברו מקיצוניות לקיצוניות ופיתחו שיטת הוראה טבעית, ללא תרגום, בעיקר לשם הקניית כושר דיבור בלשון החדשה. לעומת מטרה מצומצמת זו קבע אפשטיין, פֶּילין, את השיטה הטבעית שלו כאמצעי להוראת כל בחינות הלשון: דיבור, קריאה וכתובה. "טבעי" מבחינה זו מתפרש אצל אפשטיין כצורך להקדים את לימוד הדיבור ללימוד הכתב¹³³, שכן לפי תפיסתו כושר הדיבור הוא בסיס ללימוד קריאה וכתובה, והמעבר מן הדיבור לקריאה וכתובה הוא מעבר טבעי, פי כושר הדיבור מקל את רכישת מיומנויות הכתב. לפיכך סבור

132. שם, עמ' 5-6.

133. שם, עמ' 13.

אפשטיין, שגם כאשר מטרת הוראת הלשון היא הקניית כושר קריאה בלבד, כמו בלימוד שפות מתות, כגון יונית ורומית, מן הדין מבחינה דידיאקטית להתחיל את ההוראה בהקניית כושר דיבור מסוים, שיהיה בסיס ללימוד הקריאה. בתפיסה זו, המקובלת היום על המומחים בהוראת לשון¹³⁴, יש לראות לא רק תרומה חשובה של אפשטיין לשיפור הוראת הלשון, אלא גם את מקוריותו בפיתוח "השיטה הטבעית" שלו ואת יעילות שיטתו לעומת שיטות הוראה דומות, שפותחו באירופה בשלהי המאה התשע-עשרה¹³⁵.

מלבד היתרון הדידיאקטי של הקדמת הדבור ללימוד הקריאה מונה אפשטיין ב"שיטה הטבעית" שלו יתרון אחר, הקשור למשמע נוסף, שהוא מייחס ל"שיטה הטבעית": שיטת הוראה זו תביא, לדעתו לידי שימוש טבעי בעברית – לא רק בדיבור, אלא גם בכתיבה: "היודע לדבר בשפה, יודע להשתמש בה באופן חי, טבעי, ובבואו לכתוב לא ימצא כל

---

134. שלמה הרמתי, הלכה ומעשה בהוראת הלשון העברית.

ת"א 1968, עמ' 45-47, 141.

135. אצל גרוזבסקי (הערה 33 לעיל) מצומצמת ה"שיטה הטבעית" להקניית כושר הדיבור. הנחתו של אפשטיין, שהדיבור הוא בסיס טבעי ללימוד קריאה וכתיבה, אינה מצויה אצל גרוזבסקי. הוא האמין, שאפשר להקדים את לימוד הא"ב ללימוד הדיבור, כפי שהוא טוען במבוא לספר שחיבר לשם לימוד הדיבור העברי: "טרם יחלו התלמידים ללמוד בספר הזה, ידעו לקרוא א"ב" (בית ספר עברי, הערה 48 לעיל, ג). לעומת זאת הטעים ילין את חשיבות הדיבור כבסיס ללימוד הקריאה, אף הראה את הדרך המעשית לכך בספרו (הערה 53 לעיל).

מכשול על דרכו. השפה על לשונו, ומהלשון לעט לא רב המרחק¹³⁶. לביסוס דעתו זו הוא מביא מובאות מדברי סופרים - מגדלי, שטיינברג, סקולוב - ומראה, עד כמה סגנונם מלאכותי¹³⁷. אפשריין טוען, שאילו דיברו עברית, לא היו מגיעים הסופרים החשובים הללו לניסוחים מלאכותיים ואף מגוחכים. "השיטה הטבעית" שלו תסלק, לדעתו, את הליקוי הזה ותכשיר את הלומדים להביע עצמם בלשון טבעית גם בדיבור וגם בכתובה.

היקפו הרחב של המושג "טבעי" עפ"י תפיסתו של אפשריין מייחד את שיטתו משיטות אחרות להוראת לשונות, שהוצעו בזמנו, ושנקראו בין השאר גם בשם הפולל "שיטה טבעית". וגם אם מבחינה אובייקטיבית אין חידוש בכל אחד מן המשמעים, שייחס אפשריין למושג "טבעי" - שכן קדמו לו בכך פילוסופים וחכמי חינוך מאומות העולם - הרי צירופם לבניית שיטתו עם גונים אישיים בפירוש אחדים מהם לפחות מצדיק את הערכת שיטתו כמקורית וכשונה מן השיטה החדשה, שהוצעה באותה תקופה להוראת לשונות מודרניות, מה גם שכמוסבר לעיל, לא ידע אפשריין על פיתוח שיטות הוראה דומות בחו"ל ובארץ, ובניית שיטתו הייתה מעשה מקורי לגמרי מצדו.

(הסיום יבוא)

---

136. הערה 42 לעיל, עמ' 8-9.

137. שם, עמ' 9-10. הרי דוגמה אחת מדברי מגדלי (בספרו "תולדות הטבע") על הצב: "קמו בו עדי שקר ויפח חמס על לא עול בכפו... גם משכילים רבים לחרפתם ולבושתם יהגו ריק וישליכו על הצב שיקוצים מבלי דעת, כי הוא נקי מפשע ודבר בליעל לא יצוק בו" (שם, 9).